

Institut arbitrabilnosti u hrvatskom i poredbenom pravu

Ćaleta, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:904911>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

PRAVNI FAKULTET U ZAGREBU
KATEDRA ZA MEĐUNARODNO PRIVATNO PRAVO

IVAN ČALETA
INSTITUT ARBITRABILNOSTI U HRVATSKOM I POREDBENOM PRAVU

DIPLOMSKI RAD
Mentor: Dora Zgrabljic-Rotar

Zagreb, 2024.

IZJAVA O IZVORNOSTI Ja, Ivan Čaleta, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade nisam koristio drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ivan Čaleta

Sadržaj:

1. Uvod.....	1
1.1. Ugovor o arbitraži.....	2
2. Arbitrabilnost.....	4
3. Objektivna arbitrabilnost.....	6
3.1. Različita uređenja objektivne arbitrabilnosti.....	6
3.2. Ograničenja objektivne arbitrabilnosti sporova određene vrste.....	8
3.3. Razlozi ograničenja objektivne arbitrabilnosti.....	10
4. Subjektivna arbitrabilnost.....	11
5. Isključiva nadležnost sudova i arbitrabilnost.....	12
6. Posebnosti kod arbitrabilnosti radnih sporova.....	13
6.1. Arbitrabilnost radnih sporova i praksa Vrhovnog Suda u SAD-u.....	15
6.2. Zaključne misli.....	18
7. Posebnosti kod arbitrabilnosti sporova unutar trgovačkih društava.....	19
7.1. Osvrt na njemačko uređenje.....	20
8. Zaključak.....	22

1. Uvod

Postoje razni načini rješavanja sporova u današnjim modernim pravnim sustavima. Dok su svakako sudski i izvansudski parnični sporovi temelj pravne znanosti i prakse postoje i drugi načini kako stranke mogu postići zadovoljavajuće rješenje svojih pravnih sporova. Jedan od tih načina je arbitraža.

Esencija arbitraže je sporazum između stranaka da će svoj spor riješiti arbitražom. U hrvatskom pravu taj sporazum poprima oblika ugovora o arbitraži, kojim stranke arbitraži podvrgavaju sve ili određene pravne sporove koji bi mogli nastati iz određenog pravnog odnosa.¹

Haaška konvencija o mirnom rješavanju međunarodnih sporova iz 1907. daje svojevrsnu definiciju arbitraže: to je postupak kojemu je cilj uređenje sporova između država od sudaca koje su one izabrale na temelju poštivanja prava. Ova definicija se naravno odnosi na arbitraže u kojima su stranke same države, ali se ista definicija može ekstrapolirati na sve arbitraže neovisno o vrsti stranaka. Postoji prigodna ili ad hoc arbitraža te institucionalna arbitraža. Razlika je u tome stvara li se taj sporazum za pojedini već nastali spor ili postoji unaprijed dana obveza da će se sporovi određene vrste ili svi budući sporovi podvrgavati arbitraži. Postoje razne prednosti arbitraže u odnosu na klasični sudski postupak kao što su recimo fleksibilnost i brzina, ali i mogućnost tajnosti postupka.²

Prema Zakonu o Arbitraži, sama arbitraža se provodi pred arbitražnim sudom gdje se imenuje određen broj arbitara. Ti isti arbitri su dužni voditi postupak primjerenom brzinom te se pobrinuti da nema nikakvih nepotrebnih odugovlačenja postupka. Same stranke su ravnopravne u postupku te im se uvažava načelo kontradiktornosti, odnosno imaju pravo izjasniti se o navodima i zahtjevima protustranke.³

¹ Zakon o arbitraži (pročišćeni tekst, Narodne Novine, 88/01).

² T. Vuk, Arbitraža kao sredstvo mirnog rješavanja sporova s posebnim osvrtom na hrvatsko - slovenski granični spor, PPP god. 58 (2019) 173, str. 66.

³ Zakon o arbitraži (pročišćeni tekst, Narodne Novine, 88/01).

1.1. Ugovor o arbitraži

Ugovor o arbitraži je temelj za vođenje arbitražnog postupka. Odredbe koje uređuju ugovor o arbitraži se nalaze u čl. 6. Zakona o arbitraži;

“Ugovor o arbitraži je ugovor kojim stranke podvrgavaju arbitraži sve ili određene sporove koji su među njima nastali ili bi mogli nastati iz određenog pravnog odnosa, ugovornog ili izvan-ugovornog. Taj se ugovor može sklopiti u obliku arbitražne klauzule u nekom ugovoru ili u obliku posebnog ugovora.”⁴

Prema Newyorškoj konvenciji; *“Svaka država ugovornica priznaje pismeni ugovor kojim se stranke obvezuju da stave u nadležnost arbitraži sve sporove ili neke od sporova koji nastanu ili bi mogli nastati između njih po određenom pravnom odnosu, ugovornom ili neugovornom, koji se odnosi na pitanje koje je prikladno za rješavanje arbitražom. ... Pod pismenim sporazumom razumijevaju se arbitražna klauzula unesena u ugovor ili kompromis, koje su potpisale stranke ili su sadržani u razmijenjenim pismima ili brzojavima.”⁵*

Primjer arbitražne klauzule bi bila preporučena klauzula HGK-a; *“Svi sporovi koji proizlaze iz ovog ugovora i u vezi s njim, uključujući i sporove koji se odnose na pitanja njegovog valjanog nastanka, povrede ili prestanka, kao i na pravne učinke koji iz toga proistječu, konačno će se riješiti arbitražom u skladu s važećim Pravilnikom o arbitraži pri Stalnom arbitražnom sudištu Hrvatske gospodarske komore (Zagrebačkim pravilima).”⁶*

Ugovor o arbitraži mora biti sklopljen u pisanom obliku da bi bio valjan. Ugovor je sklopljen u pisanom obliku ako je unesen u isprave koje su stranke potpisale ili ako je sklopljen razmjennom pisama, teleksa, telefaksa, brzojava ili drugih sred-stava telekomuniciranja koja omogućavaju pisani dokaz o ugovoru, bez obzira jesu li ih stranke potpisale.⁷

⁴ Op. cit. bilj. 1. čl. 6.

⁵ 31 Newyorška konvencija o priznanju i ovrsi stranih arbitražnih pravorijeka iz 1958. (SL MU 11/81; NN MU 4/94.)

⁶ Arbitražne klauzule, Hrvatska gospodarska komora, <https://www.hgk.hr/stalno-arbitrazno-sudiste-pri-hgk/arbitrazne-klauzule>, 18.06.2024.

⁷ Op. cit. bilj. 1. čl. 6.

Postoje različiti prijevori oko pravne prirode arbitraže. Do izražaja dolaze tri teorije; teorija procesnopravne prirode, teorija materijalnopravne prirode i teorija dvojne prirode arbitraže.

⁸Zagovornici procesne teorije smatraju da je ugovor o arbitraži zapravo procesna radnja kojoj je svrha da se nadležnost u nekom predmetu delegira sa suda na arbitražno tijelo, te stoga smatraju da bi materiju arbitraže trebala uređivati pravila procesnog prava. ⁹ Zagovornici materijalnopravne teorije smatraju da je ugovor o arbitraži zapravo građanskopravni ugovor koji je nastao voljom stranaka, te kao takav predmet obveznog prava sa glavnom pozitivnom obvezom vođenja arbitražnog postupka i negativnom obvezom izbjegavanja sudskog postupka. ¹⁰ Zagovornici mješovite teorije nastoje pomiriti ova dva oprečna shvaćanja. Tako oni smatraju da je ugovor o arbitraži građanskopravni ugovor sa procesnopravnim posljedicama. Ugovor je zato jer nastaje sporazumom dvaju strana i stvara obveze za njih, a također ima procesnopravne elemente zato jer određuje nadležnost tijela u pogledu određenog spora. ¹¹

Kako bi ugovor o arbitraži bio valjan, potrebno je da budu ispunjene određene pretpostavke. Potrebna je pravna sposobnost stranke, predmet spora mora biti podoban za podvrgavanje arbitraži, te ne smije postojati isključiva nadležnost suda, a sporazum mora biti valjan u pogledu oblika i sadržaja. Drugim riječima spor mora biti arbitrabilan, u subjektivnom, objektivnom i jurisdikcijskom aspektu.

U ovom radu ću se fokusirati na institut arbitrabilnost i njegovu ulogu u hrvatskom i poredbenom arbitražnom pravu. Radi se o jednom od temeljnih instituta ove grane prava na koji se nadograđuju svi ostali i bez njegovog ispunjenja arbitražni ugovor i postupak ne bi bili mogući u trenutnom uređenju, bez obzira na državu i vrstu pravnog sustava.

⁸ Zgrabljčić, Rotar, Dora; Vidović, Ivona, Naknada štete za povredu ugovora o nadležnosti u sporovima s međunarodnim obilježjem, Zbornik pravnog fakulteta 1:71/2019, str. 10.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid.

2. Arbitrabilnost

Arbitrabilnost kao pojam nam govori da li određeni spor može ili ne može biti riješen arbitražom. Faktički rečeno, arbitrabilnost nas upućuje na to da su u određenim sporovima nadležni nacionalni sudovi, odnosno da dolazi do primjene nacionalnog prava, dok se u drugim slučajevima spor može podvrgnuti arbitraži i stranke mogu odabrati pravo koje bi bilo valjano za njihov slučaj. U nekim situacijama može biti ograničeno određenoj vrsti stranaka da sudjeluju u arbitražnom sporazumu i postupku. U tom slučaju je riječ o *subjektivnoj arbitrabilnosti*, odnosno arbitrabilnosti koja se odnosi na subjekte arbitraže.¹²

U drugim slučajevima može biti riječ o ograničenju po pitanju predmeta spora koji može biti izložen arbitraži. Tada je riječ o objektivnoj arbitrabilnosti, odnosno arbitrabilnosti koja je vezana uz samu materiju spora.¹³ Konačno, određeni sporovi mogu biti od iznimne važnosti za javni poredak određene države u tolikoj mjeri da je propisana isključiva sudska nadležnost određenih državnih sudova za sve sporove te vrste. Tada je riječ o *jurisdikcijskoj arbitrabilnosti*.¹⁴

Hrvatski Zakon o arbitraži pojam arbitrabilnosti definira u članku 3. : „Stranke mogu ugovoriti domaću arbitražu za rješavanje sporova o pravima kojima mogu slobodno raspolagati.“¹⁵ Iako nadnaslov ovog članka “arbitrabilnost” upućuje na to da su u ovom članku detaljno regulirani svi aspekti arbitrabilnosti, bitno je reći da, iako ovo jest stožerni članak što se tiče materije arbitrabilnosti, neke elemente ovog pojma treba čitati i interpretirati iz aspekta nekih drugih članaka, napose 6., 7. ili 8., kao i članka 1. kada je u pitanju područje primjene zakona.¹⁶ Na području arbitrabilnosti su, donošenjem Zakona o arbitraži, učinjene možda najveće promjene u odnosu na ranije uređenje. Do donošenja ZA su po pitanju arbitraže vrijedila vrlo uska ograničenja no taj režim je postupno liberaliziran.¹⁷ Zakon o arbitraži je značajno proširio granice unutar kojih se arbitraža može ugovoriti, i to ne samo u

¹² The concept of arbitrability in arbitration, Aceris Law LLC, 2019, <https://www.acerislaw.com/the-concept-of-arbitrability-in-arbitration/>, 26.04.2024.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Zakon o arbitraži (pročišćeni tekst, Narodne Novine, 88/01).

¹⁶ Siniša Triva, Alan Uzelac, Hrvatsko arbitražno pravo, str. 22, Narodne novine, Zagreb, 2007.

¹⁷ Ibid. str. 21.

odnosu na vrste sporova koji mogu biti podvrgnuti arbitraži već i na odabir načina na koji će se arbitraža izvršiti. Njime su široko otvorena vrata za razvoj arbitraže, posebno domaće arbitraže. Da bi se danas ugovorila arbitraža u Hrvatskoj dovoljno je znati da li je predmet potencijalne arbitraže određeno pravo kojim stranke mogu slobodno raspolagati. Ako je odgovor potvrđan – ako se oko spornih prava i obveza može zaključiti nagodba, i arbitraža će biti dopuštena. Pri tome postoji više načina kako se sama arbitraža može izvršiti, moguće je ugovoriti i institucionalnu i ad hoc arbitražu, a instituciju koja provodi postupak se može slobodno birati. Zakonsko uređenje arbitrabilnosti harmonizirano je s drugim europskim nacionalnim zakonodavstvima.¹⁸

Mogućnost arbitrabilnosti određenog spora može varirati od države do države ovisno o zakonodavnom uređenju i pristupu koji određena država ima prema arbitraži, ali današnji trendovi su usmjereni na to da se arbitrabilnost proširi i na neke vrste sporova koji su tradicionalno bili izvan dometa arbitraže kao što su određena kaznena djela i obiteljsko-pravni sporovi.¹⁹

Iako je izuzetno teško pronaći međunarodni konsenzus kada su u pitanju vrste arbitrabilnih sporova, nesumnjivo je da bi tako nešto dovelo do pravne sigurnosti na tom području.

Primjerice, u Europskoj Uniji su sporovi vezani za postojanje ili valjanost prava intelektualnog vlasništva u isključivoj nadležnosti sudova država članica, te kao takvi nisu arbitrabilni dok recimo SAD ili Švicarska imaju liberalniji režim po tom pitanju.²⁰

Još jedan primjer neujednačenosti prakse po pitanju arbitrabilnosti na razini Europe bi bio slučaj kada je talijanski žalbeni sud odlučio da predmet spora, ugovor koji su sklopile dvije talijanske kompanije sa Republikom Irak nije arbitrabilan radi trgovačkog embarga koji je uveden Iraku od strane UN-a. Paralelno s njim, švicarski federalni sud je odlučio da je predmet arbitrabilan po švicarskom pravu koje dopušta da svaki spor koji je vezan uz određeni financijski interes bude podvrgnut arbitraži, te nije donio odluku da spor nije arbitrabilan iako

¹⁸ Alan Uzelac, [Nove granice arbitrabilnosti prema Zakonu o arbitraži](#), *Pravo u gospodarstvu*, 41:2 (2002), str. (pp.) 58-77.

¹⁹ The concept of arbitrability in arbitration, Aceris Law LLC, 2019, <https://www.acerislaw.com/the-concept-of-arbitrability-in-arbitration/>, 26.04.2024.

²⁰ The concept of arbitrability in arbitration, Aceris Law LLC, 2019, <https://www.acerislaw.com/the-concept-of-arbitrability-in-arbitration/>, 26.04.2024.

je uvažio mogućnost poteškoća ispunjenja obveze zbog ekonomskih sankcija.²¹

3. Objektivna arbitrabilnost

Oslanjajući se na arbitražno načelo Kompetenz-Kompetenz, arbitražni sud je nadležan odlučivati o vlastitoj nadležnosti. U tu svrhu će razmotriti ugovor o arbitraži i pravna pravila i načela koja se odnose na vlastitu nadležnost. To naravno podrazumijeva i donošenje odluke o arbitrabilnosti spora koja ne mora biti konačna jer može biti podložna kasnijoj sudskoj kontroli i ocjeni. Stoga, kako bi se izbjeglo naknadno sudsko poništavanje arbitražne odluke, nužno je da stranke i njihovi zastupnici pažljivo ocijene da li je predmet njihovog spora arbitrabilan ili ne.²² Izbor stranaka u kojoj državi će se arbitraža održati ne odražava samo to koji pravni sustav će se primjenjivati na arbitražni postupak i pravorijek, već će se često prema pravilima tog istog pravnog sustava određivati da li je spor arbitrabilan ili ne. S obzirom na razlike među pravnim sustavima, arbitražno vijeće će se vrlo često susresti sa dilemom koje pravo primijeniti kada je u pitanju određivanje arbitrabilnosti spora; pravo mjesta arbitraže, pravo koje su stranke same izabrale za svoj ugovor, pravo mjesta u kojem bi se arbitražni pravorijek trebao izvršiti ili neko drugo pravo. No u praksi će se većinom odabrati pravo mjesta gdje se arbitraža održava.²³

3.1. Različita uređenja objektivne arbitrabilnosti

Objektivna arbitrabilnost se odnosi na predmet spora, i mogućnost da taj spor bude podvrgnut arbitraži. To pitanje je u hrvatskom pravnom sustavu uređeno primarno člankom 3. Zakona o arbitraži:

Članak 3.

(1) Stranke mogu ugovoriti domaću arbitražu za rješavanje sporova o pravima kojima mogu

²¹ Switzerland / 23 June 1992 / Switzerland, Tribunal Fédéral (Federal Tribunal) / Fincantieri Cantieri Navali Italiani SpA et OTO Melara Spa v. ATF

²² Notes on Arbitrability - Focus on Objective Arbitrability, Deskoski, Toni; Dokovski, Vangel, str. 1.

²³ Ibid. Str. 5.

slobodno raspolagati.

(2) U sporovima s međunarodnim obilježjem stranke mogu ugovoriti i arbitražu čije je mjesto izvan područja Republike Hrvatske, osim ako je posebnim zakonom propisano da takav spor može rješavati samo sud u Republici Hrvatskoj.

(3) Stranke se mogu sporazumjeti o tome da sporove iz stavka 1. ovoga članka iznesu pred arbitražni sud bez obzira na to organizira li njegovo djelovanje arbitražna ustanova ili ne.²⁴

Zakon o arbitraži je prilično široko postavio granice objektivne arbitrabilnosti: dok god je riječ o sporovima o pravima kojima stranke mogu slobodno raspolagati, moguće je ugovoriti arbitražu za te sporove.²⁵ Pitanje je koji su točno sporovi obuhvaćeni gore navedenom formulom. Kako bi došli do odgovora na ovo pitanje, potrebno je promatrati mogućnost raspolaganja određenim pravom u kontekstu nekog postupka, sudskog ili upravnog; ako bi stranke mogle raspolagati nekim pravom izvan postupka, recimo njegovim otuđivanjem, kao i u postupku, recimo priznavanjem ili odricanjem od nekog prava, tada se radi o sporu koji je arbitrabilan. S druge strane, sporovi koje stranke ne mogu neposredno regulirati svojim očitovanjima nisu arbitrabilni.²⁶ U drugim nacionalnim arbitražnim zakonodavstvima ćemo često pronaći slične, ali ne skroz iste definicije.

- **Njemačka:** Ističući da svaki imovinskopravni zahtjev može biti predmet arbitraže, njemački zakonodavac je konkluzivno odredio koji predmeti su arbitrabilni dok je istovremeno odredio isključivu nadležnost domaćih sudova za određene vrste sporova. Donošenjem novog zakona većina prijašnjih spornih pitanja vezanih uz trgovačko pravo su sada arbitrabilna, kao i predmeti koji se odnose na anti-trustove i pravo intelektualnog vlasništva.²⁷ Ono što izričito nije arbitrabilno su predmeti koji se odnose na ugovore o najmu stana.²⁸
- **Švicarska:** Prema švicarskom pravu, svaki spor koji je vezan uz određeni financijski interes može biti predmet arbitraže, bez obzira na to da li materijalno pravo koje

²⁴ Op.cit. Zakon o arbitraži.

²⁵ Siniša Triva, Alan Uzelac, Hrvatsko arbitražno pravo, str. 22, Narodne novine, Zagreb, 2007.

²⁶ Ibid. str. 30.

²⁷ Op.cit. Deskoski, Str. 8.

²⁸ Op.cit. Deskoski, Str. 8.

uređuje ugovorni odnos koji je predmet postavlja užu definiciju arbitrabilnosti od švicarske.²⁹

- **Sjedinjene Američke Države:** Vrlo malo kategorija sporova je nearbitrabilno u američkom pravu, kao na primjer kaznenopravni sporovi. Praktički svaki spor građanskopravne ili trgovačkopravne prirode je podložan arbitraži. Primjerice, sporovi vezani uz prava intelektualnog vlasništva, anti-trustovski sporovi, radni sporovi ili sporovi o franšizama su arbitrabilni u SAD-u.³⁰

3.2. Ograničenja objektivne arbitrabilnosti sporova određene vrste

Svaka država odlučuje koje se vrste sporova mogu podvrgnuti arbitraži uzimajući u obzir svoje vlastito ekonomsko, socijalno i političko uređenje i propise. No međutim, postoje i neka ograničenja postavljena od strane međunarodnih faktora. Mogu biti 3 vrste ograničenja:³¹

1. Nacionalna ograničenja koja izvire iz vlastitog nacionalnog zakonodavstva,³²
2. Nadnacionalna ograničenja koja izvire iz određenih regionalnih zakonodavstava i statuta (npr. europsko pravo),³³
3. Transnacionalna ograničenja (kolokvijalno rečeno “prava međunarodna politika”), koja izvire iz zajedničke međudržavne javne politike.³⁴

Nedostatak objektivne arbitrabilnosti je pravni temelj za odbijanje ovrhe arbitražnog pravorijeka prema Newyorškoj konvenciji iz 1958. godine. Prema članku 5. st. 2.;

*„Priznanje i izvršenje arbitražne odluke mogu također biti odbijeni ako nadležna vlast u zemlji u kojoj je traženo priznanje ili izvršenje odluke utvrdi: (a) **da, prema pravu te zemlje, predmet spora nije prikladan za reguliranje arbitražom;** ili (b) da bi priznanje ili izvršenje odluke bilo protivno javnom poretku te zemlje.“³⁵*

²⁹ F. Dickenmann, Arbitration in Switzerland, in CMS Guide to Arbitration, Vol. I 2012.

³⁰ Arnold and Porter Kaye Scholer LLP, United States, Arbitration, Comparative Legal Guide, The Legal 500 and the In-House Lawyer.

³¹ F. Dickenmann, Arbitration in Switzerland, in CMS Guide to Arbitration, Vol. I 2012, str. 4.

³² Ibid. str. 4.

³³ Ibid. str. 4.

³⁴ Ibid. str. 4.

³⁵ Konvencija o priznanju i izvršenju stranih arbitražnih odluka, 10.06.1958.

Ovaj članak predstavlja razlog na koji se sud može pozvati *ex officio*, i tvorcima konvencije su postavili ovakav režim s namjerom da nacionalni sudovi mogu sa što većom lakoćom primijeniti domaće propise o arbitrabilnosti. Zanimljiva je terminologija koja se koristi u članku 5.; odluke „mogu“ biti odbijene ako nadležna vlast utvrdi nedostatak objektivne arbitrabilnosti. Ovdje je ostavljena mogućnost diskrecijske ocjene domaćim sudovima da čak i kada se definitivno ustanovi povreda članka 5., oni nisu dužni odbiti priznanje i izvršenje arbitražne odluke ako iz nekog razloga smatraju da to nije potrebno ili svrsishodno.

Iako je opseg arbitrabilnosti različit od države do države i ne postoje neka univerzalna obvezatna pravila koje kategorije sporova su arbitrabilne a koje ne, u praksi se često događa da su određene kategorije sporova gotovo pa uvijek i u većini razvijenih pravnih sustava proglašene nearbitrabilnima, no i kod takvih sporova postoje sve češće liberalne tendencije. Navesti ću neke od njih:

1. Sporovi kojima predmet nije neki ekonomski interes – čest je slučaj u praksi da se arbitraži podvrgavaju samo sporovi koji imaju neku novčanu vrijednost; sporovi kojima je predmet primjerice osobni statut ili razvod braka neće u većini slučajeva biti predmet arbitraže.³⁶
2. Sporovi kojima su predmet neprenosiva prava – odnosi se na osobna neimovinska prava te takvi sporovi generalno ne mogu biti predmet arbitraže.³⁷
3. Antitrust-ovski sporovi – generalno većina država zadržava isključivu nadležnost domaćih sudova kod ovakvih sporova.³⁸
4. Stečaj odnosno insolventnost stranke – većinom države propisuju isključivu nadležnost domaćih sudova kada je u pitanju stečajni postupak i insolventnost stranke iako postoji raznovrsna praksa po tom pitanju, te nije isključeno da određeni spor može biti predmetom arbitraže čak i kada je u pitanju insolventnost odnosno stečaj stranke.³⁹
5. Prava intelektualnog vlasništva – treba razlikovati sporove o valjanosti i

³⁶ Cozac, Sofia Elena, *Arbitrability of disputes and jurisdiction of arbitrators*, str. 234.

³⁷ *Ibid.* Str. 234.

³⁸ *Ibid.* Str. 234.

³⁹ *Ibid.* Str. 235.

postojanju prava intelektualnog vlasništva koji nisu arbitrabilni, te sporove o izvršenju ugovora koji je vezan za određene patente i slično, koji jesu arbitrabilni.⁴⁰

6. Mito i korupcija – ranije sporovi ove vrste nikako nisu bili arbitrabilni ali moderne tendencije idu u suprotnom smjeru.⁴¹

3.3. Razlozi ograničenja objektivne arbitrabilnosti

Postavlja se pitanje zašto je arbitrabilnost ograničena u nekim slučajevima odnosno zašto se zakonodavci protive podvrgavanju određene vrste sporova arbitraži. Nemogućnost žalbe na arbitražnu odluku u SAD-u građanima djeluje kao bacanje vlastitih prava u neku vrstu „crne rupe“. U mnogim zemljama prevladava mišljenje da prepuštanje nadležnosti neovisnim arbitrima u velikom broju sporova predstavlja povredu suverenosti države.⁴² Protivnici zagovaratelja arbitrabilnosti javnopravnih sporova se često pozivaju na određene proceduralne karakteristike arbitražnog postupka, kao što su na primjer manje intenzivno istraživanje činjeničnog stanja, neprimjenjivanje standarda tereta dokazivanja i dokaznih pravila kao u redovnom sudskom postupku te često nedovoljno obrazložene.⁴³

Tako je, primjerice u SAD-u, američki Vrhovni sud ustanovio „...*istraživanje činjenica u arbitražnom postupku nije ekvivalentno istraživanju činjenica u redovnom sudskom postupku. Standardna dokazna pravila se ne primjenjuju, a osnovna prava i procedure tipični za sudske postupke poput prisilnog postupka dovođenja svjedoka, unakrsnog ispitivanja i iskazivanja pod zakletvom su znatno limitirani i nedostupni...*“.⁴⁴

Također postoji mišljenje da arbitri ponekad nisu vrijednosno dorasli sudovanju, odnosno smatra se da su vrlo često orijentirani na privatne interese i nedostaje im društvena osjetljivost

⁴⁰ Ibid. Str. 235.

⁴¹ Ibid. Str. 236.

⁴² Kozubovska, Beata, Trends in arbitrability, str. 20.

⁴³ Ibid. Str. 21.

⁴⁴ Ibid. str. 23.

te dosljednost u poštivanju svih načela pravnog i društvenog poretka, što je elementarni dio pravničkog obrazovanja.

4. Subjektivna arbitrabilnost

Pitanje koje se postavlja kada je riječ o subjektivnoj arbitrabilnosti je sljedeće: koje stranke mogu svoje sporove iznijeti pred arbitražu (subjektivne granice arbitrabilnost ili arbitrabilnost *ratione personae*).⁴⁵

Hrvatskim Zakonom o arbitraži nam je u članku 7. u prvom redu propisano da se sposobnost fizičkih, pravnih i drugih osoba da zaključe ugovor o arbitraži i budu stranke u arbitražnom postupku ocjenjuje prema pravu koje je za njih mjerodavno. Formulacija u ovom članku, koja govori i o “drugim” osobama različitim od fizičkih i pravnih je usmjerena na slučajeve u kojima se pravni subjektivitet priznaje i određenim entitetima (oblicima organiziranja) koji nisu ni fizičke ni pravne osobe.⁴⁶ Pravo koje je mjerodavno za određenu osobu je u Hrvatskoj propisano ZMPP-om, a radi se o pravu državljanstva, kao što je navedeno u stavku 2. istog članka, odnosno pripadnosti pravne osobe hrvatskom pravnom poretku. Čest problem u poredbeno-pravnom smislu zna biti da države kod kojih je česta emigracija stanovništva inzistiraju na primjeni poveznice državljanstva, dok države kod kojih je česta imigracija primjenjuju poveznice prebivališta ili redovnog boravišta. U oba slučaja se radi o nastojanju država da dođe do primjene njihovog vlastitog, domaćeg prava.⁴⁷

U stavku 2. je također propisano da jedinice lokalne i područne samouprave mogu sklopiti ugovor o arbitraži⁴⁸.

⁴⁵ Op. cit. Siniša Triva, Alan Uzelac. str 22.

⁴⁶ Ibid. str. 72.

⁴⁷ Ibid. Str. 71.

⁴⁸ Op. cit. Zakon o arbitraži. čl.7.

U većini zemalja danas, norme o tome tko može biti subjekt arbitražnog postupka i stranka ugovora o arbitraži se ne razlikuju od sličnih pravila u sudskom postupku. Svaka fizička i pravna osoba može biti stranka ugovora o arbitraži, a za sudjelovanje u arbitražnom postupku je potrebna stranačka sposobnost. Kada su u pitanju fizičke i pravne osobe stranog prava tada se na njih primjenjuju odredbe onog pravnog sustava koji je mjerodavan za njih, a u slučaju apatrida se primjenjuje ono pravo na koje upućuju relevantne odredbe međunarodnog privatnog prava.⁴⁹

5. Isključiva nadležnost sudova i arbitrabilnost

Pored objektivne i subjektivne arbitrabilnosti, postoji još jedna uvriježena kategorija po kojoj se određuje da li je spor arbitrabilan ili ne. Riječ je o jurisdikcijskoj arbitrabilnosti, odnosno arbitrabilnosti koja ovisi o tome da li postoji isključiva nadležnost nekog suda za određeni spor ili ne. Zakonodavci često propisuju isključivu nadležnost domaćih sudova kada se radi o sporovima koji su važni u pogledu zaštite javnog poretka i radi određenih drugih specifičnih interesa. Isključiva nadležnost sudova može postojati bez obzira da li se o domaćoj ili stranoj arbitraži.

Povodom ruske aneksije Krima u Ukrajini, Rusija je 2020. donijela zakon kojim propisuje isključivu nadležnost ruskih sudova u sporovima u kojima su subjekti pravne i fizičke osobe pod američkim i europskim sankcijama. Zakon nalaže da isključiva nadležnost ruskih sudova postoji unatoč i bez obzira na već sklopljene međunarodne bilateralne i multilateralne ugovore. Na temelju ovog zakona je više ruskih sudova, uključujući i Vrhovni sud Ruske Federacije u predmetu *Uraltransmash v Pesa Bydgoszcz (No. A60-36897/2020)* odbilo izvršiti strane arbitražne odluke te su omogućili ruskim sudovima da preuzmu nadležnost u tim predmetima.⁵⁰

⁴⁹ Lasic Mile, Arbitrability, str. 192.

⁵⁰ The effect of exclusive jurisdiction of russian state courts over sanctioned persons on international arbitration proceedings, <https://www.transnational-dispute-management.com/journal-advance-publication-article.asp?key=2001>, 13.05.2024.

Osim što isključiva nadležnost može biti propisana zakonom, također je moguće da stranke u svoj ugovor unesu klauzulu o isključivoj nadležnosti određenog suda. Problem nastaje kada istovremeno u nekom ugovoru postoji klauzula o isključivoj nadležnosti i klauzula o arbitraži. Tako recimo, u britanskom pravu imamo slučaj *Melford vs Digby*,⁵¹ trgovački spor vezan uz nekretninski fond gdje je britanski sud odlučio dati primat arbitražnoj klauzuli, s tim da bi se isključiva nadležnost engleskih sudova manifestirala u naknadnoj kontroli arbitražne odluke. Sud je u obrazloženju ustvrdio da bi mu bilo neshvatljivo da je arbitražna klauzula unesena u ugovor tako lakomisleno, i da bi se isto tako mogla zanemariti.⁵² Prema sudu, postoje slučajevi kada se u ugovor unese arbitražna klauzula, ali se iz teksta ugovora može iščitati da je od sporedne namjene, ali to ovdje nije slučaj. Ovakvo postupanje je u skladu sa prijašnjim postupanjem britanskih sudova u sličnim predmetima.⁵³

6. Posebnosti kod arbitrabilnosti radnih sporova

Veliki broj postupaka pred državnim sudovima otežava ostvarenje temeljnog ljudskog prava zajamčenog i Ustavom RH⁵⁴ i Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.⁵⁵ To pravo je pravo na pravično i pravovremeno suđenje. Radni sporovi definitivno čine veliki udio u sveukupnom broju sporova s kojima se suci suočavaju te mogućnost rješavanja ovih predmeta izvansudskim, alternativnim putem svakako smanjuje opterećenje nad sudovima.

⁵¹ *Melford Capital Holdings LLP and others v Digby [2021] EWHC 872 (Ch)*

⁵² Court finds a path to resolve conflicting jurisdiction clauses, <http://arbitrationblog.practicallaw.com/court-finds-a-path-to-resolve-conflicting-jurisdiction-clauses/>, 13.05.2024.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Čl. 29. st. 1. Ustava Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 48/01, 55/01, 76/10, 85/10, 5/14.

⁵⁵ Čl. 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine, br. 28/13, 33/15, 82/15.

Jedan od tih alternativnih načina rješavanja sporova jest i arbitraža. S obzirom da Zakon o radu ostavlja poprilično širok raspon za mogućnost ugovaranja arbitraže radnih sporova, a ZMPP omogućava ugovaranje arbitraže i sa međunarodnim elementom, otvoreno je pitanje objektivne arbitrabilnosti radnih sporova.⁵⁶ U nadolazećim paragrafima ću se fokusirati na posebne odredbe Zakona o radu koje uređuju arbitrabilnost radnih sporova.

U Zakonu o radu, čl. 136. i čl. 210., se nalaze opće odredbe koje omogućuju strankama da za sve svoje sporove proizašle iz radnog odnosa ugovore arbitražu, s tim da bi se pojedinosti oko arbitraže mogle urediti kolektivnim ugovorom odnosno sklapanjem sporazuma između stranaka nakon što spor nastane.⁵⁷ U sporazumu o iznošenju spora pred arbitražu se točno mora odrediti koje pitanje će biti predmet arbitraže.⁵⁸ Ako se u arbitražnom postupku radi o sporu o primjeni zakona, drugog propisa ili kolektivnog ugovora, arbitraža će temeljiti svoju odluku na zakonu, drugom propisu ili kolektivnom ugovoru. Ako je pak riječ o sporu vezanom uz kolektivni ugovor kao što je primjerice sklapanje ili obnova ugovora, arbitar će utemeljiti svoju odluku na pravičnosti. Protiv arbitražne odluke u radnim sporovima nije dopuštena žalba.⁵⁹ Nadalje, u svim postupcima u kojima je poslodavcu potrebna prethodna suglasnost radničkog vijeća kako bi donio neku odluku, ta ista suglasnost u slučaju uskrate može biti zamijenjena arbitražnom odlukom.⁶⁰ Mišljenje na pravilnik o načinu izbora arbitra i provođenju postupka arbitraže daje Gospodarsko-socijalno vijeće.⁶¹

Općim odredbama čl. 136. i 210. nisu postavljena apsolutno nikakva ograničenja po pitanju arbitrabilnosti radnih sporova. Stoga, valjalo bi ove odredbe tumačiti u skladu sa Zakonom o arbitraži. U tom slučaju, radni sporovi bi bili arbitrabilni ako bi se radilo o sporovima o pravima s kojima stranke mogu slobodno raspolagati, te ako nije propisana isključiva nadležnost hrvatskog suda za taj spor. Iako su radnopravni odnosi uređeni po građanskopravnom principu gdje autonomija stranaka igra visoku ulogu, postavljene su granice ispod kojih se ne smije ići kad je u pitanju slobodno raspolaganje sa vlastitim pravima.⁶² S obzirom na gore navedeno, prava s kojima stranke ne mogu slobodno raspolagati su sljedeća: temeljne obveza i prava iz

⁵⁶ Ivo Rožić, Andrijana Bilić, Trpimir Perkušić, Open issues of objective arbitrability of labor disputes in Croatian law, str. 211.

⁵⁷ Čl. 136. i 210., Zakon o radu, Narodne novine, 93/14, 127/17, 98/19, 151/22, 46/23, 64/23.

⁵⁸ Ibid. Čl. 211.

⁵⁹ Ibid. Čl. 212.

⁶⁰ Ibid. Čl. 151.

⁶¹ Ibid. Čl. 221.

⁶² Op. cit. Ivo Rožić, Andrijana Bilić, Trpimir Perkušić, str. 230.

radnog odnosa pod koje ulazi i zaštita dostojanstva radnika, zabrana izravne ili neizravne diskriminacije, sloboda ugovaranja te sva prava iz radnog odnosa s kojima prema prisilnim odredbama koje reguliraju radne odnose poslodavac i radnik ne mogu niti svojom voljom suglasno raspolagati.⁶³ Kada je u pitanju drugi uvjet, odnosno nepostojanje isključive nadležnosti nekog hrvatskog suda, analiziranjem Zakona o radu može se utvrditi da na niti jednom mjestu nije propisana isključiva nadležnost suda. Nadležnost suda propisana u okviru Zakona o radu je primarno zaštitnog karaktera; zaštićeno je pravo radnika kao slabije strane u odnosu na poslodavca, da svoje sporove koje ima u kontekstu radnog odnosa može rješavati u okviru državnih sudova, no ukoliko bi radnik prepoznao prednosti arbitraže u odnosu na državne sudove, te zajedno sa poslodavcem postigao sporazum o povjeravanju nekog spora arbitraži, tada ne bi bilo nikakve zapreke osim ako bi se radilo o pravima s kojima radnik odnosno poslodavac ne mogu slobodno raspolagati.⁶⁴

6.1. Arbitrabilnost radnih sporova i praksa Vrhovnog suda u SAD-u

1960. godine je američki Vrhovni sud donio niz odluka koje su kasnije služile kao presedani za sve učestalije podvrgavanje radnih sporova arbitraži, naročito radnih sporova koji se odnose na kolektivne ugovore. Ove odluke su posljedica *Taft-Hartley act-a*, federalnog zakona iz 1947. godine koji je bio donesen s ciljem ograničenja moći radničkih sindikata. U tom zakonu je, između ostalog, predloženo da poslodavci i sindikati pronađu razumnu metodu za rješavanje njihovih sporova koji proizlaze iz sklopljenih kolektivnih ugovora.⁶⁵

Temeljna odluka nakon koje su slijedile sve ostale jest *Textile Workers Union v. Lincoln Mills* iz 1957. godine. Ovom presudom je odlučeno da se arbitražne klauzule mogu prisilno provesti od strane federalnih sudova kod predmeta vezanih uz kolektivno pregovaranje prema članku 301. *Taft-Hartley act-a*. Firma Lincoln Mills je sklopila kolektivni ugovor sa sindikatom

⁶³ Ibid. Str. 231.

⁶⁴ Ibid. Str. 231.

⁶⁵ Gilbert A. Cornfield, Developing standards for determining arbitrability of labor disputes by federal courts, str. 187.

radnika kojim je uređeno više pitanja vezanih uz plaće, radne sate i radne uvjete, i ugovorena je arbitražna klauzula za sve sporove koji bi proizašli iz tog kolektivnog ugovora. Nakon što je poslodavac odbio podvrgnuti arbitraži veći broj radničkih pritužbi, sindikat se obratio federalnom sudu te je konačno na Vrhovnom sudu presuđeno u korist radnika. Ova odluka predstavlja presedan za Vrhovni sud koji će kroz par godina donijeti još 3 presude vezane uz arbitrabilnost radnih sporova.⁶⁶

Trilogija presuda, *United Steelworkers v. American Manufacturing*, *United Steelworkers v. Enterprise Wheel & Car Co.* i *United Steelworkers v. Warrior & Gulf Nav. Co.* je očito dizajnirana od strane Vrhovnog suda SAD-a kako bi se odgovorilo na pitanje kada bi predmetni sud trebao znati da postoji nadležnost arbitra u sporu o kolektivnom ugovoru. Intencija Vrhovnog suda je bila da se što češće spriječi intervencija suda u situacijama u kojima postoji mogućnost arbitraže, te da se ograniči sudska sloboda u ocjenjivanju i ulaženju u pravno i činjenično stanje predmeta, već da se drže jasno postavljenih procesnih okvira koji nalažu kada je spor arbitrabilan a kada ne.⁶⁷

U presudi *United Steelworkers v. American Manufacturing*, sindikat je u tužbi zahtijevao primjenu arbitražne klauzule sadržane u kolektivnom ugovoru, kako bi se razmotrilo pravo poslodavca da otkaz radniku nakon što je ovaj od njega primio naknadu zbog trajnog, djelomičnog invaliditeta kao posljedice ozljede na radu. Prvostupanjski sud je odbio izvršiti arbitražnu klauzulu zato jer je smatrao da je argument radnika, koji je tvrdio da je otpušten bez valjanog razloga, apsurdan. Vrhovni sud je presudio u korist sindikata i donio odluku da prvostupanjski sud nije imao pravo odlučivati o arbitrabilnosti spora na osnovi vlastitog mišljenja o stavu sindikata u ovom predmetu. Ova odluka je svojevrsna nadogradnja ranijoj presudi u predmetu *Lincoln Mills*, zato jer je postavljen novi presedan prema kojem sud nema pravo ocjenjivati supstanciju spora, odnosno pravno i činjenično stanje, kao sudovi u ranijem sporu, ako postoji nadležnost arbitra. I ostale dvije presude su donesene u ovom duhu, štiteći institut arbitraže kao cijenjeni socijalni i pravni mehanizam u rješavanju radnih sporova.⁶⁸

⁶⁶ *Textile workers vs Lincoln Mills*, (03.06.1957.), 353 U.S. 448.

⁶⁷ *Op. Cit.* Gilbert A. Cornfield, str. 188.

⁶⁸ *Steelworkers v. American Mfg. Co.*, (20.06. 1960.), 363 U.S. 564.

U drugom predmetu, *United Steelworkers v. Warrior & Gulf Nav. Co.* je još više ojačana primarna nadležnost arbitra. Naime, u prethodno opisanom sporu je postavljeno pravilo da je arbitar jedini koji može ulaziti u bit spora kada postoji njegova nadležnost. U ovom sporu je opseg njegovih ovlasti još više proširen, jer je postavljeno pravilo da je arbitar jedini koji može odlučivati o vlastitoj nadležnosti. Ovoga puta je sindikat tražio izvršenje arbitražne klauzule u sporu oko toga da li poslodavac ima pravo izdvojiti dio posla i prepustiti ga vanjskim suradnicima na štetu radnika koji su subjekt kolektivnog ugovora. Kolektivni ugovor je uz arbitražnu klauzulu sadržavao rezervu da se arbitraži ne podvrgavaju sporovi koji ulaze u isključivu funkciju menadžmenta. Prvostupanjski sud u ovom predmetu nije ulazio u bit spora ali je odredio da se ovdje radi o izvršavanju menadžerskih ovlasti te da stoga spor nije arbitrabilan. Vrhovni sud je ponovno presudio u korist sindikata, te utvrdio da sud nema pravo ocjenjivati odredbe kolektivnog ugovora, čak i ako se te odredbe odnose i na samu nadležnost arbitra. Arbitar je dužan u ovom slučaju sam odrediti da li ovaj spor ulazi u njegovu nadležnost ili ne.⁶⁹

Treća i posljednja presuda, u predmetu *United Steelworkers v. Enterprise Wheel & Car Co.*, je drugačije prirode od preostale dvije presude. Za razliku od ostala dva predmeta, u kojima se tražilo izvršenje arbitražne klauzule, u ovom sporu se radi o izvršenju već donesene arbitražne odluke. Nakon što je skupina radnika iz protesta zbog otkaza kolegi prestala dolaziti na posao određeni period, svi su dobili otkaze, koji su arbitražnim pravorijekom poništeni i zamijenjeni kratkotrajnim suspenzijama. Poslodavac je odbio postupiti prema arbitražnoj odluci zato jer je tvrdio da arbitar prema formulaciji kolektivnog ugovora ima pravo samo ustanoviti da li je došlo do povrede kolektivnog ugovora ili ne, a da nema pravo mijenjati odluke poslodavca. Prvostupanjski sud je presudio u korist poslodavca te je na Vrhovnom sudu presuda opet poništena i presuđeno je u korist arbitra i sindikata. Vrhovni sud je izrazio mišljenje da arbitru treba biti dostupna široka lepeza ovlasti kako bi mogao donijeti pravičan pravorijek u svakom postupku. To uključuje i korektivnu ovlast koja se u ovom slučaju manifestira mijenjanjem odluke poslodavca o otkazu.⁷⁰

⁶⁹ *Steelworkers v. Warrior & Gulf Co.*, (20.06. 1960.), 363 U.S. 574

⁷⁰ *Steelworkers v. Enterprise Car*, (20.06.1960.) 363 U.S. 593.

6.2. Zaključne misli

Rješavanje radnih sporova arbitražom strankama daje mogućnost da izaberu onaj forum koji smatraju prihvatljivijim za rješavanje njihovog spora, a podredno dolazi do rasterećenja državnih sudova uz ostale prednosti arbitraže kao alternativnog načina rješavanja sporova.⁷¹

Arbitraža radnih sporova u hrvatskom pravu je normirana posebnim zakonima koji se odnose na radne odnose, dok u dijelu koji nije uređen tim istim zakonima dolazi do primjene Zakona o arbitraži kao općeg propisa.⁷² Ovdje dolazi do izražaja opće pravno načelo u kontinentalnim pravnim sustavima kakav je i naš; *lex specialis derogat legi generali*.

S druge strane, analiza američkog pravnog sustava u pogledu ove materije nam otvara neke drugačije perspektive. Svakako je vidljiva razlika između hrvatskog sustava gdje normativni propisi dolaze na prvo mjesto, u odnosu na američki sustav gdje je *Taft-Hartley act* tek poslužio kao temelj da se pitanje arbitrabilnosti radnih sporova puno detaljnije i detaljnije razradi kroz praksu njihovih sudova, napose praksu Vrhovnog suda i njegovih presedana koji čine okosnicu kako američkog, tako i svakog common law sistema. Još se može primijetiti kako su odluke Vrhovnog suda koje sam obradio kao i sami *Taft-Hartley act* usmjereni na kolektivne radne sporove. Iako i u RH postoje kolektivni ugovori, oni u ovoj analizi nisu toliko došli do izražaja, što smatram da je i odraz američke društvene zbilje u kojoj su sindikati u gospodarskom životu igrali puno veću ulogu nego kod nas, naročito u periodu kasnih 50-ih i ranih 60-ih godina kada su sve gore obrađene odluke i donesene.

7. Posebnosti kod arbitrabilnosti sporova unutar trgovačkih društava

Pravo društava je još jedna grana prava koju ću posebno analizirati u ovom radu. Preispitivanje domene arbitrabilnosti kod ove vrste sporova se radi s ciljem da se proširi zona arbitrabilnosti.

⁷¹ Op. Cit. Ivo Rožić, Andrijana Bilić, Trpimir Perkušić, str. 237.

⁷² Op. Cit. Ivo Rožić, Andrijana Bilić, Trpimir Perkušić, str. 237.

Bitno je prvo ustanoviti opći okvir arbitrabilnosti te zatim tražiti specifična rješenja unutar tog okvira.⁷³ No prije nego što krenem sa pravnom analizom ove tematike, bitno je reći zašto se uopće stranke odlučuju za arbitražu kada su u pitanju sporovi ove vrste, koje prednosti im arbitraža može ponuditi u odnosu na redovni sudski postupak. Stranke za arbitražu mogu postaviti osobu od povjerenja, i osobu koja ispunjava kriterije za koje stranke smatraju da su potrebni kako bi se donijela dobra odluka u postupku. Još jedna velika prednost arbitraže kod trgovačkih sporova jest tajnost postupka, što trgovačkim društvima dozvoljava da riješe svoje sporove bez da su izloženi očima javnosti čime ne ugrožavaju svoju reputaciju na tržištu.⁷⁴

Postavlja se pitanje koji su to sporovi koji spadaju u definiciju sporova unutar trgovačkog društva. Odgovor na ovo pitanje se nalazi u čl. 40. Zakona o trgovačkim društvima. To su sporovi između članova društva međusobno kao i između članova društva i samog društva koji se tiču položaja članova u društvu, upravljanja društvom i vođenja poslova društva kao i prava i obveza članova društva koji proizlaze iz njihovog položaja u društvu. S druge strane, može se raditi i o sporovima između predsjednika i članova uprave ili nadzornog odbora društva i samo društva i slično.⁷⁵

Što se tiče isključive nadležnosti prema ZTD-u, na više mjesta je propisana isključiva nadležnost suda iz članka 40. istog zakona. Radi se dakle, o trgovačkom sudu na čijem se području nalazi sjedište društva upisanog u sudskom registru.⁷⁶ Tako, kada je riječ o prestanku društva na temelju odluke suda, član koji podiže tužbu je dužan to napraviti pred sudom iz članka 40.⁷⁷ Isti sud također odlučuje da li dioničari imaju pravo da budu obaviješteni od strane uprave odnosno izvršnih direktora⁷⁸, o tužbi za pobijanje odluke donesene na glavnoj skupštini⁷⁹ te o prestanku gospodarskog interesnog udruženja na temelju odluke suda.⁸⁰ Pored ovih pravila vrijede i sva ostala opća pravila kada je u pitanju isključiva nadležnost nekog suda.

Kao i kod drugih vrsta sporova, u pogledu predmeta, arbitraži se može podvrgnuti svaki spor u kojem stranke mogu slobodno raspolagati svojim pravima. Odredbe ZTD-a mogu biti

⁷³ Edita Čulinović-Herc, Arbitražno rješavanje sporova unutar trgovačkog društva, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 1999, 49, str. 105.

⁷⁴ Ibid. Str. 105.

⁷⁵ Čl. 40., Zakon o trgovačkim društvima, Narodne Novine, 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 111/12, 68/13, 110/15, 40/19, 34/22, 114/22, 18/23, 130/23.

⁷⁶ Ibid. Čl. 40.

⁷⁷ Ibid. Čl. 99.

⁷⁸ Ibid. Čl. 288.

⁷⁹ Ibid. Čl. 363.

⁸⁰ Ibid. Čl. 608.

dispozitivne ili prisilne. Generalno, kod unutarnjih odnosa u društvu prevladavaju dispozitivni propisi dok kod odnosa društva i trećih osoba prevladavaju prisilni propisi.⁸¹

7.1. Osvrt na njemačko uređenje

Prema statističkim podacima, oko 57% društava u Njemačkoj čine društva s ograničenom odgovornošću, 38% gospodarska interesna udruženja i samo 5% dionička društva.⁸² Stoga ću se ovdje fokusirati najviše na uređenje arbitrabilnosti sporova koji nastaju unutar d.o.o.-a.

Kada su u pitanju vrste sporova unutar trgovačkog društva koji mogu biti predmet arbitraže u Njemačkoj, primijetit ćemo da je popis sporova jako sličan onom u Hrvatskom, što nije čudno jer se radi o dva vrlo bliska, kontinentalna pravna sustava. Tako predmet arbitraže u Njemačkoj mogu biti valjanost statuta, sadržaj i njegovo tumačenje, bilo koji spor između društva i organa odnosno članova društva, sporovi između članova koji posjeduju udio u društvu, sporovi o prestanku društva i tako dalje.⁸³

Njemački Bundesgerichtshof je postavio uvjete koji moraju biti ispunjeni kako bi se odluka članova (dioničara/vlasnika udjela) mogla podvrgnuti arbitraži:

1. Potreban je pristanak svih dioničara/vlasnika udjela kako bi se spor o valjanosti njihove odluke mogao podvrgnuti arbitraži.
2. Svi vlasnici udjela moraju biti obaviješteni o početku arbitražnog postupka i mora im biti omogućeno da u njemu sudjeluju.
3. Svi vlasnici udjela imaju pravo sudjelovati u izboru i postavljanju arbitra osim ako je za to zadužena neutralna treća strana.
4. Ako postoji više sporova oko jedne odluke, tada svi sporovi moraju biti izneseni u jedinstvenom postupku.⁸⁴

⁸¹ Edita Čulinović-Herc op. Cit. Bilj. 57. str. 109.

⁸² Statistisches Bundesamt, Statistisches Jahrbuch 2000 (Stuttgart 2000) p. 128.

⁸³ Raeschke-Kessler, Hilmar, Objective arbitrability of corporate disputes - the German perspective, str. 562.

⁸⁴ Arbitration over Shareholder Disputes in German Law Companies, 2022, <https://www.dechert.com/knowledge/onpoint/2022/3/arbitration-over-shareholder-disputes-in-german-law-companies.html>, 07.06.2024.

Arbitražne klauzule koje ne ispunjavaju gore navedene uvjete ne bi bile izvršive. Prilikom rješavanje svojih sporova vlasnici udjela mogu odrediti primjenu arbitražna pravila Njemačkog instituta za arbitražu ili Međunarodne trgovačke komore u Parizu. Ova pravila su usvojila gore navedene uvjete koje je postavio Bundesgerichtshof, te također daju slobodu stranka u pogledu jezika i mjesta arbitraže.⁸⁵

Za sporove između društva i nekog od njegovih organa, primjer bi bio situacija u kojoj su vlasnici udjela u društvu svojom odlukom prekinuli ugovor sa izvršnim direktorom i oduzeli mu pravo da bude isključivo ovlašten za zastupanje društva. S obzirom da vlasnici udjela imaju pravo postavljati i smjenjivati izvršne direktore, a direktor se u ovom slučaju usprotivio gore opisanim odlukama, radi se o sporu koji je očito arbitrabilan.⁸⁶

Drugačija situacija bi bila kada bi vlasnik udjela društvu, zbog kratkotrajne nelikvidnosti, dao pozajmicu. Nakon oporavka društva, vlasnik udjela bi imao pravo zahtijevati povratak svog novca, no postoji mogućnost da mu izvršni direktor to uskrati iz brojnih razloga. Ovdje se očito radi o sporu između društva i jednog od njenih članova (vlasnika udjela), koji je također arbitrabilan.⁸⁷

Konačno, uzmimo primjer situacije u kojoj većina vlasnika udjela želi isključiti manjinskog vlasnika radi bankrota i ulaska u stečaj. U toj situaciji bi došlo do spora između samih članova društva, vlasnika udjela, oko toga da li je opravdano isključenje člana iz društva, te ako je, kolika bi bila kompenzacija za njegov udio u društvu. Ovdje se također radi o vrsti spora gdje je arbitražno tijelo nadležno donijeti odluku.⁸⁸

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Raeschke-Kessler, Hilmar, op.cit. bilj. 70, str. 562.

⁸⁷ Ibid. str. 263.

⁸⁸ Ibid str. 264.

8. Zaključak

Od razmjerno slabo poznatog pojma, arbitrabilnost je posljednjih godina naglo dobila na popularnosti, ponajviše zbog nastojanja širenja zone arbitrabilnosti u zakonodavstvima i praksi niza zemalja, ali i zbog želje da se postigne određeni stupanj harmonizacije na međunarodnoj razini, odnosno da se približu shvaćanja o tome što može biti predmet arbitraže a što ne.⁸⁹

Institut arbitrabilnosti je višeslojan institut koji osigurava da pred arbitražu neće doći spor koji je po svojim karakteristikama u suprotnosti s onim što država nalaže.

Objektivna arbitrabilnost je mehanizam koji kontrolira koje vrste sporova se mogu podvrgnuti arbitraži, a koje ne, prema kriteriju predmeta spora o kojem je riječ. Kao što je već ranije navedeno, u pravilu nisu sve vrste sporova arbitrabilne, zato jer država štiteći primarno javne interese, ali i iz drugih razloga ograničava arbitrabilnost nekih sporova. Svaka država želi, recimo, zadržati kontrolu nad represivnim aparatom i shodno tome se sporovi kaznenopravne naravi gotovo nikada ne mogu podvrgnuti arbitraži.

Zaštita javnog interesa dolazi do izražaja i kod jurisdikcijske arbitrabilnosti. U tom slučaju arbitraži ne mogu biti podvrgnuti određeni sporovi za koje je država propisala isključivu nadležnost određenog suda. Većinom država propisuje isključivu nadležnost nekog domaćeg suda zato jer smatra da postoji neki javni interes koji treba biti zaštićen, bilo kroz primjenu pravnog poretka države suda ili na neki drugi način.

Subjektivna arbitrabilnost pak određuje koji subjekti mogu ugovarati arbitražu za rješavanje njihovih sporova. Moderno arbitražno pravo dopušta podjednako fizičkim i pravnim osobama da koriste arbitražu za rješavanje svojih sporova. Također, domaće pravo prihvaća suvremenu koncepciju subjektivne arbitrabilnosti koja podrazumijeva da i država i pravne osobe javnog prava mogu ugovarati arbitražu.

Jedan od većih problema arbitraže je to što podvrgavanje nekog spora arbitraži sužava mogućnost suda da naknadno vrši kontrolu nad arbitražnom odlukom. Ovo naročito dolazi do izražaja u situacijama kada se arbitraža održava izvan zemlje u kojoj je nastao spor, odnosno

⁸⁹ Uzelac, Alan, Arbitrabilnost, Aktualna uređenja i neka otvorena pitanja, <https://www.alanuzelac.from.hr/pubs/B45Arbitrabilnost%20PuG.pdf>, 27.08.2024.

zemlje iz koje potječu jedna ili obje stranke, zato jer će se univerzalno pravno sredstvo za arbitražne odluke – tužba za poništaj pravorijeka, moći podignuti samo u državi iz koje stranke potječu, odnosno gdje je spor nastao.⁹⁰

Uzimajući sve prethodno navedeno u obzir, može se reći da arbitrabilnost ima jedan poseban, evaluativan značaj, i to za odnos države prema arbitraži. Naime, u okviru granica koje postavlja institut arbitrabilnosti država je spremna da se odrekne svog monopola u pružanju pravne zaštite te da dopusti jedan bitno drugačiji mehanizam rješavanja sporova od onog u sudskom postupku, a koji je po svojoj funkciji i učincima sa njime izjednačen.⁹¹

Arbitrabilnost odražava spremnost države da dijeli svoju nadležnost sa arbitražnim sudom, te je stoga pokazatelj prihvatljivosti arbitraže za državu. Široko određena arbitrabilnost zasigurno odražava pozitivnu pravno-političku volju prema arbitraži, stvarajući tako ambijent u kojem je ona poželjan i prihvatljiv način rješavanja sporova. Suprotno, sužavanje arbitrabilnosti u određenim njenim segmentima odražava rezervu države prema arbitraži, njeno nepovjerenje prema nedržavnom tijelu koje vrši sudsku vlast povodom sporova o dispozitivnim subjektivnim pravima.⁹²

Naposljetku, može se reći da institut arbitrabilnosti najbolje ilustrira odnos države prema arbitraži, odnosno potrebu za državnom regulacijom iste. Nesporno je da arbitraža nudi razne prednosti i pogodnosti u usporedbi sa klasičnim sudskim postupkom, kao i to da rasterećuje sudove. No od velikog je značaja da država uvijek zadrži nadležnost i kontrolu u postupcima za koje postoji određeni javni interes koji treba zaštititi. Tu nastupa arbitrabilnost, kao svojevrsna barijera koja daje garanciju da će „nepoželjni“ sporovi uvijek biti filtrirani i izuzeti iz nadležnosti arbitraže, dok u svim ostalim slučajevima nema nikakve zapreke da se stranke upuste u ovu vrstu alternativnog rješavanja sporova, i postignu očekivani ishod.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Knežević, Marko, O pojmu i značaju arbitrabilnosti, Pravni fakultet u Novom Sadu, str. 888.

⁹² Ibid.

LITERATURA:

Knjige, članci i znanstveni radovi:

- T. Vuk, Arbitraža kao sredstvo mirnog rješavanja sporova s posebnim osvrtom na hrvatsko - slovenski granični spor, PPP god. 58 (2019) 173.
- Zgrabljić, Rotar, Dora; Vidović, Ivona, Naknada štete za povredu ugovora o nadležnosti u sporovima s međunarodnim obilježjem, Zbornik pravnog fakulteta 1:71/2019.
- Siniša Triva, Alan Uzelac, Hrvatsko arbitražno pravo, Narodne novine, Zagreb, 2007.
- Alan Uzelac, [Nove granice arbitrabilnosti prema Zakonu o arbitraži, Pravo u gospodarstvu, 41:2 \(2002\).](#)
- Notes on Arbitrability - Focus on Objective Arbitrability, Deskoski, Toni; Dokovski, Vangel.
- F. Dickenmann, Arbitration in Switzerland, in CMS Guide to Arbitration, Vol. I 2012.
- Arnold and Porter Kaye Scholer LLP, United States, Arbitration, Comparative Legal Guide, The Legal 500 and the In-House Lawyer.
- Cozac, Sofia Elena, Arbitrability of disputes and jurisdiction of arbitrators.
- Kozubovska, Beata, Trends in arbitrability.
- Lasic Mile, Arbitrability.
- Ivo Rožić, Andrijana Bilić, Trpimir Perkušić, Open issues of objective arbitrability of labor disputes in Croatian law.
- Gilbert A. Cornfield, Developing standards for determining arbitrability of labor disputes by federal courts.
- Statistisches Bundesamt, Statistisches Jahrbuch 2000 (Stuttgart 2000).
- Raeschke-Kessler, Hilmar, Objective arbitrability of corporate disputes - the German perspective.
- Knežević, Marko, O pojmu i značaju arbitrabilnosti, Pravni fakultet u Novom Sadu.

Propisi i konvencije:

- Zakon o arbitraži (pročišćeni tekst, Narodne Novine, 88/01).
- 31 Newyorška konvencija o priznanju i ovrsi stranih arbitražnih pravorijeka iz 1958. (SL MU 11/81; NN MU 4/94.)
- Konvencija o priznanju i izvršenju stranih arbitražnih odluka, 10.06.1958.
- Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 48/01, 55/01, 76/10, 85/10, 5/14.
- Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine, br. 28/13, 33/15, 82/15
- Zakon o radu, Narodne novine, 93/14, 127/17, 98/19, 151/22, 46/23, 64/23.

Izvori s web-stranica:

- Arbitražne klauzule, Hrvatska gospodarska komora, <https://www.hgk.hr/stalno-arbitrazno-sudiste-pri-hgk/arbitrazne-klauzule>, 18.06.2024.
- The concept of arbitrability in arbitration, Aceris Law LLC, 2019, <https://www.acerislaw.com/the-concept-of-arbitrability-in-arbitration/>, 26.04.2024.
- The effect of exclusive jurisdiction of russian state courts over sanctioned persons on international arbitration proceedings, <https://www.transnational-dispute-management.com/journal-advance-publication-article.asp?key=2001>, 13.05.2024.
- Court finds a path to resolve conflicting jurisdiction clauses, <http://arbitrationblog.practicallaw.com/court-finds-a-path-to-resolve-conflicting-jurisdiction-clauses/>, 13.05.2024.

Sudske presude:

- Switzerland / 23 June 1992 / Switzerland, Tribunal Fédéral (Federal Tribunal) / Fincantieri Cantieri Navali Italiani SpA et OTO Melara Spa v. ATF.
- **Melford Capital Holdings LLP and others v Digby [2021] EWHC 872 (Ch)**
- Textile workers vs Lincoln Mills, (03.06.1957.), 353 U.S. 448.
- Steelworkers v. American Mfg. Co., (20.06. 1960.), 363 U.S. 564.
- Steelworkers v. Warrior & Gulf Co., (20.06. 1960.), 363 U.S. 574